

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie se zaměřením na vzdělávání

Jakub Janeček

**Geopolitická orientace Moldavska – kontexty štěpné linie
v moldavské společnosti**

Geopolitical orientation of Moldova – contexts of the cleavage line in Moldovan
society

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha 2024

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na geopolitickou orientaci Moldavska. Jejím cílem je zjistit, je-li země nakloněna spíše spolupráci s Evropskou unií či Ruskem. Moldavská společnost je v tomto ohledu dlouhodobě polarizována a události posledních let, zejména pak válka na Ukrajině, měly na její orientaci významný dopad. K dosažení cíle byla použita obsahová analýza, ze které vyšla čtyři hlavní témata štěpící moldavskou společnost v názoru na geopolitické směřování země: integrace Moldavska do Evropské unie, válka na Ukrajině, otázka identit, vnitropolitické štěpení a energetická politika. Výsledky následné analýzy ukazují, že Moldavsko zejména v posledních letech směřuje do Evropské unie. Názor na směřování však není jednomyslný ani v politické, ani ve společenské sféře a je v zájmu země udržovat dobré vztahy s oběma stranami.

Klíčová slova:

Moldavsko, orientace, Rusko, Evropská unie, štěpné linie

Abstract

This bachelor thesis focuses on the geopolitical orientation of Moldova. Its objective is to determine whether the country is more inclined towards cooperation with the European Union or Russia. Moldovan society has been polarised in this regard for a long time and recent events, particularly the war in Ukraine, have had a significant impact on its orientation. To achieve the aim of the study, content analysis was used, from which four main topics that divide Moldovan society in terms of the country's geopolitical orientation emerged: the integration of Moldova into the European Union, the war in Ukraine, the issues of identity, internal political division and energy policy. The findings of the subsequent analysis indicate that Moldova is shifting towards the European Union, especially in recent years. However, opinions on the orientation of the country are not unanimous in either the political or the social sphere, and it is in the country's best interest to maintain good relations with both sides.

Keywords:

Moldova, orientation, Russia, European Union, cleavages

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 29. 04. 2024

Jakub Janeček

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především panu RNDr. Liboru Jelenovi, Ph.D. za jeho čas, trpělivost, podnětné připomínky a cenné rady při vedení práce. Poděkování patří bezpochyby také mé rodině za podporu během celého studia.

Obsah

ÚVOD	7
1 TEORETICKO-METODICKÝ RÁMEC	8
1.1 INTERPRETATIVNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE	8
1.2 REŠERŠE LITERATURY	8
1.3 OBSAHOVÁ ANALÝZA	8
1.4 PRINCIP ŠTĚPNÝCH LINIÍ	9
1.4.1 <i>Lipset a Rokkan</i>	9
1.4.2 <i>Další vývoj konceptu</i>	9
1.4.3 <i>Inglehartova teorie generačního štěpení</i>	10
1.4.4 <i>Kitscheltova teorie sociálního štěpení</i>	11
2 HISTORICKÝ KONTEXT	12
2.1 MOLDÁVIE A JEJÍ ROZDĚLENÍ	12
2.2 SOVĚTSKÉ MOLDAVSKO	13
2.3 KOMPLIKOVANÁ NEZÁVISLOST	14
3 VÝSLEDKY OBSAHOVÉ ANALÝZY	16
3.1 VNITROPOLITICKÉ ŠTĚPENÍ	16
3.1.1 <i>Počátky a konflikty</i>	16
3.1.2 <i>Komunisté</i>	16
3.1.3 <i>Twitterová revoluce</i>	19
3.1.4 <i>Posun směrem k EU</i>	19
3.1.5 <i>Krádež století</i>	20
3.1.6 <i>Moldavská ústavní krize</i>	21
3.2 OTÁZKA IDENTIT	22
3.2.1 <i>Moldavanisté a Rumunisté</i>	22
3.2.2 <i>Rusofonní obyvatelstvo</i>	23
3.2.3 <i>Jazyk</i>	23
3.2.4 <i>Geopolitická poloha</i>	25
3.3 EVROPSKÁ INTEGRACE A VÝVOJ VZTAHU S EU	25
3.3.1 <i>Počátky</i>	25
3.3.2 <i>Asociační dohoda, volný obchod a liberalizace víz</i>	26
3.4 VÁLKA NA UKRAJINĚ	28
3.4.1 <i>Vnímání stran</i>	28
3.4.2 <i>Dezinformace</i>	29
3.4.3 <i>Energetická závislost a zranitelnost</i>	29
3.4.4 <i>Řešení</i>	30
3.4.5 <i>Vliv na orientaci země</i>	30
3.5 ENERGETICKÁ POLITIKA	32
3.5.1 <i>Elektřina</i>	32
3.5.2 <i>Plyn</i>	32
3.5.3 <i>Reakce Moldavska</i>	32
ZÁVĚR	34
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	36

Úvod

Tato práce se zabývá Moldavskem. Zemí, která se nachází na hranicích bývalého Sovětského svazu. Jeho geopolitická poloha způsobuje, že se zde po dlouhá léta setkávají vlivy celé řady mocností. Ty se snaží prosadit své zájmy a získat tak strategicky významnou výhodu v geopolitickém dění.

S probíhajícím konfliktem mezi Ruskem a Ukrajinou se stává Moldavsko jako soused Ukrajiny předmětem aktuálního dění. Expanze Ruska je jasným důkazem snahy posunout svůj vliv směrem na západ, což pro Moldavsko představuje potenciální hrozbu.

První signály této hrozby se již objevují v médiích. Moldavsko se totiž, podobně jako jiné evropské země, rozhodlo připojit k sankcím Evropské unie (EU) vůči Rusku. Tento krok je považován za významný posun v zahraniční politice Moldavska, který signalizuje jeho užší propojení se západními zeměmi a distanc od Ruska. Moskva na toto rozhodnutí odpověděla velmi rázně a slíbila, že nenechá bez povšimnutí žádné akce, které Kišiněv proti Rusku podnikne. Ruští představitelé zároveň varovali, že podpora sankcí by mohla mít negativní důsledky na bilaterální vztahy a spolupráci mezi oběma zeměmi (Europa Liberă Moldova 2023).

Cílem této práce je zjistit, zdali je moldavská politika a společnost orientována směrem východním či západním, tedy přiklání-li se spíše ke spolupráci s Evropskou unií nebo Ruskem. Dále také, co tuto orientaci podmiňuje a zdali s daným směřováním souzní celá moldavská společnost a politická scéna.

Hlavní výzkumné otázky jsou: 1) která témata jsou nejčastěji zmiňována v souvislosti s geopolitickým vývojem Moldavska; 2) jak jsou tato témata interpretována moldavskými politickými aktéry a společností. K zodpovězení těchto otázek bude provedeno nejdříve rozklíčování moldavské politické scény a následně obsahová analýza odborných článků publikovaných od roku 2013 na téma moldavského geopolitického vývoje, ve kterých nalezneme nejčastější témata štěpící moldavskou politiku a společnost obecně. Tato témata budou poté analyzována a dojde k jejich vzájemnému propojení, přičemž v potaz bude brán i případný vliv vnějších aktérů. K interpretaci významu a instrumentalizaci zjištěných témat poslouží teoretický koncept štěpných linií.

1 Teoreticko-metodický rámec

1.1 Interpretativní případová studie

Jako hlavní metodu pro tvorbu práce jsem se rozhodl použít interpretativní případovou studii. „Interpretativní studie se snaží přiblížit a vysvětlit určitý proces za využití konkrétní teorie“ (Ženka, Kofroň 2012, s. 62). Jedním způsobem použití je prezentování funkčnosti teorie. Pro svou práci jsem se však rozhodl použít druhý způsob, kdy se budu na základě existující teorie, v mém případě teorie štěpných linií, snažit vysvětlit, proč je moldavská společnost natolik rozštěpená mezi Ruskem a EU a ke které alternativě se přiklání (Ženka, Kofroň 2012).

1.2 Rešerše literatury

První metodou použitou při tvorbě samotné práce byla rešerše literatury. Rozhodl jsem se použít odborné články z online akademické služby Web of Science. K doplnění jsem pak použil také články z databáze Scopus. Tyto služby jsem si vybral pro jejich spolehlivost a vědeckou relevanci. Při vyhledávání samotných článků jsem postupoval následovně. Ve filtrech jsem si zvolil pouze články publikované mezi lety 2013 až 2024. Pro tento časový horizont jsem se rozhodl proto, že roku 2013 začalo Moldavsko podnikat výraznější kroky směrem k Evropské unii. Zároveň jen o rok později došlo k anexi Krymu Ruskou federací, což výrazně ovlivnilo mezinárodní politiku a postoj států k EU a Rusku. K samotnému vyhledávání jsem použil následující klíčová slova a fráze: Moldova Europe, Moldova European union, Moldova Russia, Moldova geopolitics, Moldova geopolitical, Moldova Ukraine war, Moldova conflict, Moldova Romania, Putin. Při jejich volbě jsem se zaměřoval na obecná témata související s cílem mého výzkumu, tedy Moldavsko, geopolitiku, Rusko a EU. Z výsledků vyhledávání jsem pak vybíral články podle názvu a abstraktu. Tímto způsobem jsem nasbíral 51 článků.

1.3 Obsahová analýza

U nasbíraných 51 článků jsem následně provedl obsahovou analýzu. Dle Kováře (1974) se jedná o metodu, která je založena na podrobném čtení dokumentu, a to zejména částí obsahujících důležité obsahové či tematické údaje. Cílem je odhalení souboru slov, jež formuluje obsah, tzn. předmět nebo téma daného dokumentu, a jeho následné použití k utvoření textu. Z obsahové analýzy mi vyplynula následující témata: integrace Moldavska do EU, válka na Ukrajině, otázka identit, vnitropolitické štěpení a energetická politika. Ta jsem použil jako takzvané kódy. Ty jsem vyhledával a vyznačoval v jednotlivých člancích

a následně se rozhodoval, zdali budou dané publikace použity či nikoliv. Výběrem prošlo celkem 15 článků, na kterých je tato práce postavena. Články byly zvoleny na základě relevance k tématům.

1.4 Princip štěpných linií

1.4.1 Lipset a Rokkan

V rámci zkoumaného území se budu snažit nalézt takzvanou štěpnou linii. Teorie štěpných linií byla poprvé zkoumána Lipsetem a Rokkanem (1967). Dle nich jsou štěpné neboli konfliktní linie založeny na teritoriální a funkcionální dimenzi konfliktů. To znamená, že některé disponují jasným územním rozměrem, přičemž jiné jsou výsledkem funkčních rozdílů. Roli v procesu utváření však hrají nejen faktory socio-kulturní, ale také politické strany tvorbou voličských vazeb.

Na základě procesů národní a průmyslové revoluce byly definovány čtyři základní konfliktní linie: centrum-periferie, církev-stát, město-venkov a vlastníci-pracující (Lipset, Rokkan 1967), viz Obr. 1.

Obr. 1: Národní průmyslová revoluce a konfliktní linie

	Teritoriální dimenze	Funkcionální dimenze
Národní revoluce	Konfliktní linie centrum-periferie	Konfliktní linie církev-stát
Průmyslová revoluce	Konfliktní linie město-venkov	Konfliktní linie vlastníci-pracující

Zdroj: Hloušek 2007

Lipset a Rokkan však nepřišli s přesnou definicí samotného pojmu štěpná linie, což později způsobilo pojmovou krizi (Hloušek 2007).

1.4.2 Další vývoj konceptu

Od šedesátých let došlo dle Hlouška (2007) k mnoha změnám. V tomto období vznikly nové politické strany, změnilo se volební chování, míra participace a tak dále. To vedlo k hned několika přehodnocením principu, které lze shrnout do několika směrů. Často zdůrazňován je rozdíl mezi sociálním a politickým chápáním.

Hloušek (2007) tvrdí, že sociální konfliktní linie jsou založeny na společenských postojích a sociálním chování, které určují rozvrstvení společnosti. To se pak, dalo by se říci, reflektuje v podobě politických protikladů. Tento pohled má blízko k právě výše zmíněnému Lipsetově a Rokkanově principu. Politické konfliktní linie jsou pak důsledkem politického chování a postojů. Autoři vyzdvihují voličskou podporu určitých politických stran, přičemž voliči stejné strany nemusí pocházet ze stejných sociálních skupin. Celá řada badatelů však toto dělení nedodrжуje, což si obhajují neustálými změnami v sociální struktuře a jejich následky.

1.4.3 Inglehartova teorie generačního štěpení

V souvislosti se změnami principu je nezbytné zmínit práci Ronalda Ingleharta. Inglehart (1985) pojednává o tom, jak se tradiční společenské rozdělení dříve definující politické štěpné linie, jako například na třídách založené ekonomické zájmy, v západních společnostech postupně mění. Tyto změny jsou podle něj řízeny spíše kulturními a hodnotovými posuny než pouze ekonomickými faktory.

Inglehart (1985) představuje koncept post-materialistických hodnot, které upřednostňují otázky jako sebevyjádření, kvalitu života a ekologické zájmy před tradičními materialistickými zájmy, jako je ekonomická bezpečnost a fyzické přežití. Jednotlivci tyto hodnoty poté postupně více preferují s tím, jak se společnost stává bohatší a bezpečnější.

Tento posun v hodnotách má pak dle Ingleharta (1985) výrazný vliv na politické štěpné linie. Spíše, než aby byly primárně založeny na ekonomických zájmech, stále více se točí kolem kulturních a životních otázek. Otázky jako environmentalismus, rovnost pohlaví a občanské svobody se při utváření politických identit a aliancí stávají důležitějšími.

Zároveň také přichází s novými štěpnými liniemi, které ty tradiční socioekonomické protínají. Jedná se o následující: sekulárně-racionalistické vs. tradicionalistické hodnoty, kde jsou hlavní rozdíly v postojích k autoritě, náboženství a tradičním rodinným strukturám, dále přežití vs. sebevyjádření, kde je hlavní kontrast mezi obavami o ekonomickou bezpečnost a zájmy o individuální autonomii a sebevyjádření, a nakonec kosmopolitní vs. nacionalistická orientace, kde je hlavní konflikt mezi přijímáním globální závislosti a kulturní rozmanitosti a zachováním národnostní suverenity a kultury (Inglehart 1985).

Inglehart (1985) také tvrdí, že tyto měnící se konfliktní linie zpochybňují tradiční uspořádání politických stran a vytváří příležitost pro vznik stran nových. Strany, které se této změně přizpůsobí a poradí si s post-materialistickými obavami mají šanci na získání podpory voličů, kdežto ty, co budou nadále lpět na starých ekonomických paradigmatech, čeká pravděpodobně pád.

1.4.4 Kitscheltova teorie sociálního štěpení

Pro tuto práci bude relevantní také výzkum Herberta Kitschelta (1995), který navázal na existující teorie a zaměřil se na formování stranických štěpných linií v postkomunistických zemích. Konkrétně se zabýval tím, jak tyto strany rozvíjí své ideologické a organizační základy. Zároveň tvrdí, že strany vycházejí ze specifických společenských štěpných linií, které existovaly již před pádem komunismu.

Kitschelt (1995) tedy definoval dvě hlavní osy štěpení, kolem kterých se strany formují. Jedná se o socioekonomické štěpné linie a identitní štěpné linie.

Socioekonomické štěpné linie mají kořeny v rozdělení společnosti dle ekonomických linií jako jsou třídy, výše příjmu či povolání. Postkomunistické strany se mohou sblížit s různými sociálními skupinami na základě svých ekonomických zájmů a křivd (Kitschelt 1995).

Identitní štěpné linie jsou založeny na kulturní, etnické, náboženské či regionální identitě. Postkomunistické strany mohou budovat svou podporu podél těchto linií, přičemž často využívají historické křivdy či kulturních rozdílů k budování své politické základny (Kitschelt 1995).

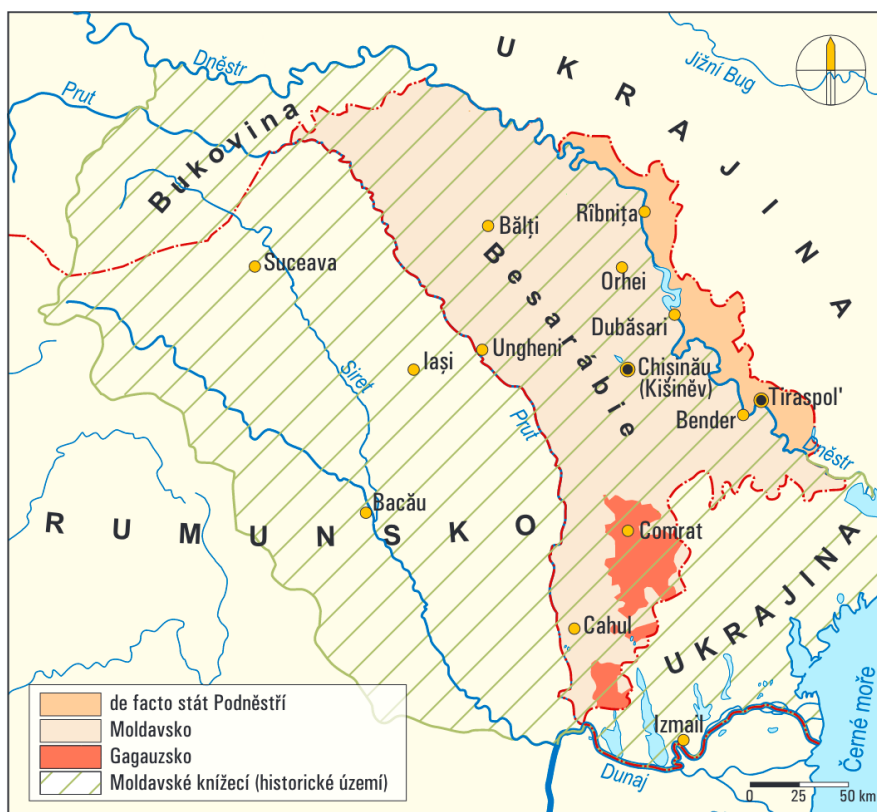
Dynamika formování stran a štěpných linií v postkomunistických zemích je však dle Kitschelta (1995) složitá a mnohostranná. Při utváření trajektorií jednotlivých stran totiž hrají roli také další faktory jako kulturní dědictví, politické instituce či vnější vlivy.

2 Historický kontext

2.1 Moldávie a její rozdělení

Dnešní Moldavsko je územní částí historické Moldávie (viz Mapa 1), na němž se mezi 14. a 19. stoletím rozkládalo Moldavské knížectví. Postupem času došlo k jeho rozdělení mezi tři mocnosti. První mocností byla Osmanská říše. Její nadvláda nad celým územím Moldávie panovala od konce 15. století. Část Moldavského knížectví v područí Osmanské říše se roku 1858 spojila se svým jižním sousedem Valašským knížectvím. Společně pak roku 1881 vytvořila Rumunské království. Druhou mocností byla Habsburská monarchie, jež si roku 1775 osvojila část dnešní Ukrajiny s názvem Bukovina. Posledním aktérem bylo Ruské impérium, jež důsledkem rusko-tureckých válek získalo roku 1812 nadvládu nad částí Moldávie východně od řeky Prut. Území nese název Besarábie a ohraničuje dnešní Moldavsko (Jelen 2021).

Mapa 1: Historická Moldávie

Zdroj: Jelen 2021

Besarábie disponovala na počátku určitou mírou autonomie. Postupem času se však začaly objevovat snahy o centralizaci a rusifikaci. Oblast byla totiž velmi úrodná, což vedlo k přistěhování celé řady národů, ať už to byly Rusové, Ukrajinci, Němci či Gagauzové (pravoslavní Turci). Rumunské obyvatelstvo už tedy netvořilo ani polovinu populace (Jelen 2021).

2.2 Sovětské Moldavsko

Následné územní změny přišly jako důsledek bolševické revoluce a pádu Ruského impéria roku 1917. Besarábie reagovala vyhlášením nezávislosti v únoru 1918 a poté se připojila k Rumunsku. Tento akt byl posvěcen i světovými mocnostmi na mírové konferenci v Paříži. Vývoj událostí se však nelíbil Bolševikům, kteří si občanskou válkou upevňovali své postavení v Rusku. Lenin i Stalin nadále brali Besarábii jako část své říše. Roku 1919 reagovali vytvořením umělého politického celku s názvem Besarabská sovětská republika. Ta se rozkládala na východním pobřeží Dněstru, který býval přirozenou historickou hranicí Moldávie (Jelen 2021). Roku 1924 pak došlo na území tehdejší sovětské Ukrajiny k založení Moldavské sovětské autonomní republiky. Její západní hranice měla postupem času vést až podél Prutu (Treptow 2000) a měla sloužit jako oblast, na základě které si bude Rusko opět nárokovat území Besarábie. Zhruba na tomto území bychom dnes našli Podněstří (Jelen 2021). Roku 1918 se v rámci sjednocení stala Besarábie součástí nového celku Velkého Rumunska (Treptow 2000). Prosazována byla rumunština, změny probíhaly na úrovni společenské i ekonomické a v zemi vládla demokracie (Jelen 2021).

Zlom nastal se srpem 1939. Totalitní velmoci Německo a Sovětský svaz podepsali smlouvu známou jako pakt Molotov-Ribbentrop, kde si mezi sebou rozdělili východní Evropu. Předmětem paktu se pochopitelně stala i Besarábie a nepřekvapivě si ji nárokoval Stalin. Ten dal v červnu 1940 Rumunsku ultimátum, na základě kterého bylo Rumunsko nuceno vzdát se území po řeku Prut. Sovětský svaz tak obnovil dřívější hranice impéria (Jelen 2021). Možnou obranu vůči vzrůstajícímu tlaku Moskvy představovalo vyostření rozporů mezi Německem a Ruskem. Ideálně až do takové míry, že by sovětské požadavky ohrožovaly německou surovinovou a materiální základnu (Treptow 2000).

Rok nato se Rumunsko připojilo k nacistickému Německu a získalo území Besarábie zpět. Naneštěstí zde podobně jako v jiných oblastech došlo k pogromům na Židy (Jelen 2021). Největší byl pravděpodobně v Jasech v roce 1941 (Treplow 2000) a celkově bylo ze země deportováno přibližně 300 tisíc lidí. To výrazně ovlivnilo národnostní složení, protože Židé byli v oblasti početnou menšinou (Jelen 2021).

Nadvláda sovětů nad Besarábií byla Rudou armádou obnovena v srpnu 1944, kdy došlo také k vyhlášení Moldavské sovětské socialistické republiky. Následovali opět deportace, které naštěstí nedosahovaly intenzity hitlerovské éry. Velkou ranou byl však hladomor mezi lety 1946–1947, který si vyžádal 200 tisíc životů (Jelen 2021).

2.3 Komplikovaná nezávislost

Stejně jako ostatní sovětské republiky získalo Moldavsko nezávislost v roce 1991 v důsledku rozpadu SSSR. Na to reagovali Gagauzové na jihu země vyhlášením nezávislosti. Stejně se zachovalo i Podněstří. Hlavním důvodem byl odpor k moldavskému nacionalismu a strach z možného připojení k Rumunsku (Britannica 2023).

Vyřešení situace se separatismem Gagauzů proběhlo přes občasné střety poměrně klidně. Jeho strach z potenciálního připojení k Rumunsku se ukázal být zbytečný a Moldavsko podniklo pod tlakem Ruska a Turecka několik kroků k uklidnění situace. Tím hlavním byl nepochybně zákon z roku 1994, který udělal z Gagauzsko autonomní území a zajistil mu větší kontrolu nad vnitřními záležitostmi. To zahrnovalo vlastní parlament, vládu, soudnictví, symboly a guvernéra. Oficiálním jazykem se krom gagazštiny a moldavštiny stala také ruština. Důležitou součástí je i ustanovení o tom, že v případě ztráty nezávislosti Moldavska se může Gagauzsko osamostatnit (Ker-Lindsay 2023).

Jiná situace nastala v případě Podněstří. V březnu 1992, v den připojení Moldavska k OSN, začal ozbrojený konflikt mezi Podněstřím a Moldavskem. Podněstří bylo podporováno ruskou armádou, jejíž část byla již na jeho území umístěna. Boje si vyžádaly celkem tisíc obětí a trvaly čtyři a půl měsíce (Ker-Lindsay 2022).

K podepsání příměří došlo pak v červenci téhož roku. Jeho součástí bylo i ujednání, dle kterého zůstala část ruských vojsk na území Podněstří, oficiálně v zájmu udržení míru. Ve skutečnosti se však jednalo o okupaci cizího státního území. Zároveň zde Moskva ponechala ještě další separátní skupinu vojáků, kterou i přes žádost Valného shromáždění OSN do dnešního dne nestáhla. V důsledku toho se Podněstří, do té doby neuznaná jednotka, stalo defacto státem pod ochranou Moskvy (Ker-Lindsay 2022).

3 Výsledky obsahové analýzy

Provedením obsahové analýzy mi vyplynula následující témata: vnitropolitické štěpení, národnostní otázka, válka na Ukrajině a energetika, viz Tabulka 1. Těm se budu v následujících podkapitolách dopodrobna věnovat a na jejich základě odpovím na výzkumné otázky.

3.1 Vnitropolitické štěpení

Moldavská národní politika je již od nezávislosti charakteristická vysokým stupněm polarizace, která je založena na neshodě elit i společnosti ohledně geopolitické orientace, kterou by měla země následovat (Torres-Adán 2023).

3.1.1 Počátky a konflikty

První polovina devadesátých let byla obdobím národnostního napětí, vedoucího k vzestupu Lidové fronty. Ta podporovala panrumunské ideály sjednocení Moldavska s Rumunskem. K vyvrcholení konfrontací došlo v podobě podněsterské války, která zapříčinila vznik de facto státu. V druhé polovině dekády již konflikty i panrumunské tendence opadly, což otevřelo cestu Agrární demokratické straně a její vyváženější politice (Torres-Adán 2023).

Výrazná změna nastala v roce 2000, kdy se na základě ústavního dodatku stalo Moldavsko unitární parlamentní republikou (Britannica 2023).

3.1.2 Komunisté

Od počátku 21. století začali agráři ztrácet moc ve prospěch Komunistické strany Moldavska. Její triumf pak vedl ke konfrontaci mezi příznivci evropské kapitalistické cesty a obhájci socialistické minulosti (Torres-Adán 2023) a Moldavsko se stalo první bývalou sovětskou zemí, která komunisty vrátila k moci. Stalo se tak, když zvítězili ve volbách roku 2001 a 2005 (Britannica 2023).

Počáteční silná spolupráce strany s Ruskem však začala postupně degradovat. Konkrétně po neshodách ohledně Podněstří a zejména pak po neúspěchu Kozakova memoranda. Jednalo se o ruský plán představený roku 2003, který si kladl za cíl vyřešení podněsterského problému (Torres-Adán 2023; Dembińska a kol. 2020).

Tabulka 1: Výsledné články z obsahové analýzy

Portál	Název článku	Autor/Autoři	Energetika	Integrace do EU	Vnitropolitické štěpení	Otázka identity	Válka na Ukrajině
Web of Science	Conflict and cooperation between Europe and Russia: the autonomy of the local	DEMBINSKA, M. a kol.		x			
	European Integration of Moldova - Opportunities and Threats	GHERBOVEI, S.		x			
	Europeanisation to the Eastern borders: Moldova's EU Rapprochement	TOSTES, A. P., RENNI, Y.		x	x		
	Institutional Performance and Party Cues: Their Influence on Individual Geopolitical Preference. The Case of Moldova	TORRES-ADÁN, Á.			x		
	Political Transformation in Moldova: How Citizens Evaluate Past and Future	DRAGOMAN, D.	x				
	Russia as a hybrid threat to Moldova in the context of the Russian-Ukrainian war	SOLIK, M., GRAF, J.	x			x	x
	Shifting Attitudes Towards Identity, Borders and Geopolitical Choices: The Case of Moldova	SIMONOV, L. M.		x		x	x
	Still winners and losers? Studying public opinion's geopolitical preferences in the association agreement countries (Georgia, Moldova, and Ukraine)	TORRES-ADÁN, Á.		x	x		
	Support for Vladimir Putin in Russia's neighbors: Survey evidence from an endorsement experiment in six post-Soviet countries	O'LOUGHLIN, J. a kol.	x				
	Russia's War on Ukraine, the EU and Its Eastern Neighborhood: Layers of Liminality	GERMAN, T.		x	x		
	The Republic of Moldova's European Choice and Why It Matters	RIZESCU, D.		x	x		x
	What Do Moldovans Think of and How Do They Talk about the Russian Aggression against Ukraine? Prolegomena for Qualitative Inquiry	NEGURA, P.			x		x
	Divided space, divided attitudes? Comparing the Republics of Moldova and Pridnestrovie (Transnistria) using simultaneous surveys	O'LOUGHLIN, J. a kol.					x
Divided national identity in Moldova (Vladimir Baar a Daniel Jakubek)	BAAR, V., JAKUBEK, D.			x		x	
Moldova's domestic and International Response to Russia's invasion of Ukraine	STRATEGIC COMMENTS		x	x		x	

Zdroj: vlastní zpracování

Dosáhnout toho chtěl transformací Moldavska na federaci, přičemž Podněstří by bylo její součástí, ale disponovalo by právem veta nad některými rozhodnutími moldavských úřadů. Zejména nad rozhodnutími týkajícími se zahraniční politiky. Komunistická strana považovala tuto dohodu za neférovou a začala se přiklánět k dosud nemyslitelné spolupráci s EU (Torres-Adán 2023; Dembińska a kol. 2020). Roku 2008 byla zvolena první Moldavská premiérka Zinaida Greceani, členka Komunistické strany (Brittanica 2023).

3.1.3 Twitterová revoluce

Určujícím okamžikem v moldavské politice byl ovšem až rok 2009. Ten se nesl ve znamení změny moci a režimu (Dragoman 2015). V dubnových volbách sice opět zvítězila komunistická strana, ale s výsledkem voleb přišly okamžité protesty (Torres-Adán 2023).

Občané označili volby za podvodné a požadovali přepočítání hlasů. Tyto nepokoje jsou také známé pod názvem Twittrová revoluce. Situace nakonec vyústila v nové volby, které se konaly v červenci a jejichž vítězem se stala koalice nesoucí název Aliance pro Evropskou integraci. Komunistická strana začala po těchto událostech opět podporovat směřování země do EAEU a dalo by se říci, že právě tehdy došlo k jasnému rozdělení moldavské politické scény dle geopolitické orientace (Torres-Adán 2023).

Vítězná koalice byla tvořena čtyřmi stranami. Největší byla Liberální demokratická strana Moldavska v čele s Vladem Filatem. Ten také získal post premiéra. Druhou největší stranou byla Demokratická strana Moldavska, jejíž neformálním leaderem a významným sponzorem byl Vlad Plahotniuc. Byť byli v rámci koalice spojenci, Filat a Plahotniuc byli političtí a obchodní rivalové (Caľus 2016). Prezidentský úřad zůstal technicky neobsazen, a to po dobu celých tří let. Koalice totiž nedokázala překonat komunistickou většinu v parlamentu a referendum v roce 2010 o přímé volbě prezidenta selhalo, když volební účast nedosáhla dvou třetin voličů (Britannica 2023).

3.1.4 Posun směrem k EU

Prozápadní orientace koalice vedla ke zlepšení vztahů s EU a zajistila přístup k významné rozvojové pomoci. Volba nového prezidenta byla konečně úspěšná v březnu roku 2012, kdy trojice bývalých komunistických poslanců nečekaně podpořila kandidáta nominovaného vládní koalicí. Stal se jím zkušený právník Nicolae Timofti. Vyřešení komplikované situace s komunisty nezůstalo bez povšimnutí EU, která přislíbila větší integraci. Neshody uvnitř koalice však způsobily její kolaps a komunisty iniciované hlasování o nedůvěře vedlo ke svržení Filatovy vlády. Filat byl nahrazen politickým spojencem Iuriem Leancou a ten i nadále prosazoval prozápadní politiku (Britannica 2023).

Posílení vztahů s EU vedlo však k obnovení zákazu vývozu vína do Ruska a hrozbám o zastavení dodávek plynu. Ruská anexe Krymu v roce 2014 nasměrovala Moldavsko ještě více na Západ (Britannica 2023) a v duchu toho došlo téhož roku i k podepsání Asociační dohody. Ta umožňovala zvýšenou spolupráci Moldavska s EU výměnou za politické a ekonomické reformy (Torres-Adán 2023).

V listopadu pak ve volbách zvítězily prozápadní strany, ovšem nepodařilo se jim sestavit koalici a Leanca byl nucen z funkce premiéra odstoupit (Britannica 2023).

3.1.5 Krádež století

Krátce po podpisu Asociační dohody čelily proevropské strany jedné z největších krizí v postsovětském prostoru často nazývané „krádež století.“ Při tomto finančním skandálu, který byl objeven před parlamentními volbami v roce 2014, zmizela ze tří nejvýznamnějších moldavských bank celkem jedna miliarda dolarů ve formě půjček, které však neměly být nikdy splaceny (Torres-Adán 2023). Stát byl nucen zasáhnout, aby banky zachránil, čímž ale vytvořil díru ve veřejných financích o velikosti osminy HDP (BBC 2015).

Strůjcem této velké loupeže byl Ilan Shor, moldavský oligarcha izraelského původu (BBC 2015). Do tohoto skandálu byli však zapleteni i jedni z nejvýznamnějších členů proevropských stran (Torres-Adán 2023). Zatčen byl i bývalý premiér Vlad Filat. Stalo se tak na návrh státního zástupce, který byl údajně ovlivněn jeho rivalem Plahotniucem. Potvrzoval by to i fakt, že politický vliv Plahotniuca po Filatově zatčení prudce stoupl a on sám se dokonce dvakrát o post premiéra ucházel. Ani v jednom případě však neuspěl. Prezident Timoftej jej odmítl s odkazem na rozhodnutí ústavního soudu z roku 2013, které říká, že vedoucí funkce ve státní správě nemohou zastávat jedinci pochybné poctivosti (Britannica 2023).

Na popularitě utrpěly nejen strany samotné, ale také celková podpora členství v EU. Demokratická strana se však i přes to všechno s pomocí poslanců Liberálně demokratické strany a komunistů udržela u moci. Finanční skandál spolu s poklesem podpory EU umožnil vývoj dvou nových trendů v moldavské politice. V případě geopolitického směřování se stal preferovanou možností EAEU a v rámci domácí politiky se jako největší proruská strana vynořila Socialistická strana (Torres-Adán 2023).

Důsledkem bylo i zvolení Igora Dodona ze Socialistické strany prezidentem republiky v roce 2016. Jeho prioritou bylo sblížení země s Ruskem a EAEU, což způsobilo několik konfliktů s proevropskou vládou a po sedmi letech vlády převážně proevropských stran a prezidentů představovalo změnu v poměru sil mezi podporou Východu a Západu (Torres-Adán 2023).

3.1.6 Moldavská ústavní krize

Parlamentní volby v únoru roku 2019 uštědřily stabilitě moldavské politiky další ránu. Žádná ze stran neskončila v pozici, kdy by bylo možné sestavit vládu samostatně a bylo nutné vytvořit koalici. Po téměř tři měsíce nedošlo k žádné shodě. Nakonec došlo k poměrně nečekanému spojení aliance ACUM a socialistů. Nově vzniklá vláda měla být vedena premiérkou Maiou Sanduovou (Freedom House 2019).

Ve fungující demokracii by došlo k poklidnému předání vlády. Stará vláda však v zoufalé snaze zachránit se zneužila Ústavní soud ovládaný Planotniucem a ten novou koalici odmítl. Rozhodl, že nová koalice vznikla až po ústavní lhůtě a pozastavila prezidentu Igoru Dodonovi pravomoci za to, že nevyhlásil předčasné volby. To umožnilo bývalému premiérovi Filipovi nový parlament rozpustit a vyhlásit předčasné volby. Po dobu tří dní tedy existovaly dvě vlády a až po osmi dnech na mezinárodní nátlak i nátlak moldavské veřejnosti stará vláda rezignovala a uznala autoritu vlády nové (Freedom House 2019).

V prezidentských volbách v roce 2020 zvítězila politička a vůdkyně Strany akce a solidarity (PAS) Maia Sandu. V následujících parlamentních volbách v roce 2021 pak tato středopravicová strana získala většinu. Jak Sandu, tak její strana šla do voleb s proevropskou agendou prosazující posílení demokratických institucí a vlády práva, zatímco se vyhýbali citlivým tématům, jako je otázka možného spojení s Rumunskem (Negură 2023).

3.2 Otázka identit

Moldavsko mělo po vyhlášení nezávislosti dvě možnosti. První bylo vytvoření nezávislého státu, který by přijal zodpovědnost za vyřešení etnických problémů. Tato možnost počítala i se zapojením ruského jazyka, který by měl mít speciální status v souladu se statutem, který zastával v rámci SSSR, a udržování úzkých vztahů s Ruskem a dalšími zeměmi rozpadajícího se Sovětského svazu. Druhá široce diskutovaná možnost bylo spojení s Rumunskem. Zastánci tohoto scénáře doufali, že moldavská a rumunská vláda obnoví platnost rozhodnutí z roku 1918, kdy byla obě teritoria sjednocena (Baar, Jakubek 2017).

Jak již dnes víme, politický vývoj země předurčil moldavskou cestu k nezávislosti. Výsledkem bylo přijetí ústavy, která odkazuje ke kontinuitě státnosti a zdůrazňuje touhu lidu stát se národem. Možnosti spojené s nezávislostí v následujících letech výrazně ovlivnily politický diskurz v otázce národní identity a rozštěpily moldavskou společnost na zastánce dvou odlišných přístupů: moldavanismu a rumunismu (Baar, Jakubek 2017). Údaje z censu v roce 2014 ukazují, že k moldavské národnosti se hlásí 75,1 % obyvatel a k rumunské pouhých 7 %. Dále zde nejdeme významné menšiny Ukrajinců (6,6 %), Gagauzů (4,6 %) a Rusů (4,1 %) (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova 2014).

3.2.1 Moldavanisté a Rumunisté

Moldavanismus a rumunismus jsou dvě protichůdné interpretace moldavské etnické identity, přičemž obě se skládají z přesně definovaných hodnot a přesvědčení (Baar, Jakubek 2017).

Moldavanisté zdůrazňují jako jednotící aspekty historii, náboženství a kulturu, která je dle jejich slov vzdálená od té rumunské. Moldavané jsou od Rumunů odlišní už jen tím, že mluví moldavsky. Moldavská a rumunská identita jsou konkurenční a Rumuni a rumunismus jsou považováni za hrozbu moldavské nezávislosti. Na rozdíl od rumunismu hájí moldavskou státnost. Zahrnuje také významný občanský prvek, který obhájí pozici ruského jazyka v moldavské společnosti, stejně tak jako práva etnických menšin (Baar, Jakubek 2017). Sovětský (Ruský) příspěvek je tedy nepřekvapivě chápán spíše pozitivně (Simionov 2023).

Rumunisté považují dle Simionovové (2023) rumunsky mluvící část populace za etnické Rumuny a moldavský jazyk a identitu považují za imaginární sovětský konstrukt. Dle Baara a Jakubka (2017) zastávají rumunisté názor, že se moldavská a rumunská identita doplňují. Zpochybňují tedy moldavanisty prezentované rozdíly, které považují za pouhé regionální variace společné rumunské historie a pan-rumunské kultury.

Jako hlavní důkaz prezentují jazyk a společnou historii, během které byli součástí tří hlavních rumunských středověkých knížectví a Velkého Rumunska mezi lety 1918 a 1940 (Baar, Jakubek 2017).

Autoři (Simionov 2023, Baar, Jakubek 2017) se shodnou, že obecně sdílí pozitivní postoje k Rumunsku (a tedy k EU). Simionovová (2023) pak dodává, že projevují protisovětské (protiruské) názory a Sověty/Rusy považují v historickém kontextu za svůj hlavní protipól.

3.2.2 Rusofonní obyvatelstvo

Významnou skupinou v Moldavsku jsou také rusofonní a ve své práci se jimi zabývá O'Loughlin a kol. (2013). Jedná se nejen o výše zmíněnou menšinu Rusů, ale také menšinu Bělorusů a Gagauzů. Jako jeden z jazyků používají ruštinu, mají historické nebo kulturní vazby na Rusko a již od dob druhé světové války vnímají Rumunsko záporně a Rusy považují téměř až za hrdiny.

Většinu Rusů najdeme v separatistické části Podněstří. Oddělení Podněstří od zbytku Moldavska bylo totiž klasický případem, kde se relativně prosperující část regionu do určité míry osamostatní od relativně chudší části. Oblast Podněstří byla za sovětských dob střediskem těžkého průmyslu, kdežto zbytek Moldavska byl spíše oblastí zemědělskou. To vedlo k přílivu velkého množství Rusů a rusky mluvících Slovanů právě do Podněstří (O'Loughlin a kol. 2013).

Specifickou skupinu pak tvoří Gagauzové. Jedná se o křesťanskou menšinu turkického původu, která je koncentrována v jižní části Moldavska v autonomní oblasti Gagauzsko (O'Loughlin a kol. 2013). Gagauzové hovoří gagauzštinou, ale oficiálním jazykem v oblasti je také ruština. Dlouhodobě podporují blízké vztahy s Ruskem a vstup do EAEU (Ker-Lindsay 2023).

3.2.3 Jazyk

Významným rozdělovacím faktorem je podle Baara a Jakubka (2017) bezpochyby také jazyk, rumunština a moldavština. Rumunština se vyvíjela ve značně odlišném prostředí než Západorománské jazyky. Ty se tvořily v úzké kulturní symbióze s latinou a katolickou církví, kdežto rumunština v prostředí pravoslavné církve se staroslověnskou liturgií, pod kulturním vlivem řeckého jazyka a v politickém područí islámské Osmanské říše.

Po anexi Besarábie Ruskem byly však tyto kulturní vlivy potlačeny a jazyk byl vystaven silné rusifikaci. Vyvrcholení přišlo se sovětskou érou vytvořením specifické regionální verze – moldavštiny. Prostřednictvím vzdělání byl nový jazyk v kombinaci s ideologií moldavské identity vnucen místnímu rumunskému obyvatelstvu (Baar, Jakubek 2017).

Moskva zakázala používání výrazu rumunština, a to nejen v souvislosti s jazykem, ale i historií a kulturou. Nahradila jej výrazem moldavština a namísto latinky zavedla cyrilici. Kulturní i politické vazby se sousedním Rumunskem byly zpretrhány. Jako hlavní jazyky správy byla navíc preferována ruština a ukrajinština. Ruský mluvící obyvatelstvo bylo také privilegováno, ať už se jednalo o lepší pracovní místa, školy či sociální služby (Simionov 2023).

Sovětský útlak měl za následek nejen ztrátu místních jazykových kompetencí, ale změnil také postoj k jazyku celkově. Po vzoru pobaltských republik a Tádžikistánu přijalo Moldavsko v srpnu 1989 tři nové jazykové zákony (Simionov 2023), které měly pozitivní dopad na život v zemi na začátku devadesátých let (Baar, Jakubek 2017). Moldavština se stala oficiálním jazykem, který se začal používat v politických, ekonomických, sociálních i kulturních sférách života, přičemž používaným písmem se stala latinka. Adoptované zákony byly prvním významným krokem z područí Sovětského svazu (Simionov 2023). Moldavská vláda navíc přijala řadu opatření k překlenutí jazykových bariér. Například bylo vytvořeno přes 2500 jazykových kurzů (Buzu 2012).

Deklarace nezávislosti z roku 1991 stanovila opět úředním jazykem rumunštinu. Moldavština byla však navrácena hned roku 1994 v rámci nové ústavy, konkrétně jejího článku 13. Na školách byla ovšem nadále nazývána rumunštinou, což popuzovalo zastánce moldavanismu (Baar, Jakubek 2017).

V roce 2014 proběhl census, který poprvé v historii dokumentoval, jakým jazykem obyvatelé běžně mluví. Zaměříme-li se pouze na probíranou dichotomii, tak 54,6 % uvedlo moldavštinu a 24 % rumunštinu (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova 2014).

Problematickým se jazyk ukázal být také v březnu 2023, kdy moldavský parlament schválil zákon stanovující jako oficiální jazyk země rumunštinu namísto moldavštiny. Tento krok přiblížil Moldavsko k Rumunsku a EU, ale setkal se s odporem proruské opozice, která v něm vidí hrozbu ztráty národní identity (Solik, Graf 2023).

V zemi v současnosti neexistuje v tomto ohledu jasná politická shoda či vize. Tu však nenajdeme ani mimo Moldavsko. Mezinárodní organizace pro normalizaci nezahrnuje moldavštinu od začátku tisíciletí. Moldavštinu navíc nezmiňuje ani Ethnologue World Database, což je databáze detailně informující o více než 7000 jazycích. Z těchto důvodů se jedná o problém přesahující moldavské hranice a na jeho řešení by se měla podílet i Evropská unie (Baar, Jakubek 2017).

3.2.4 Geopolitická poloha

Národnostní problematiku ovlivňuje také geopolitická poloha. I přes sociální polarizaci a protichůdné vzpomínky na minulost nenajdeme mezi Moldavany a Rusy etnické napětí. Nicméně od zisku nezávislosti v roce 1991 pociťuje Moldavsko silné gravitační tahy nejen ze strany Ruska, ale také ze strany Rumunska. Oba státy mají vliv na politickou, kulturní, lingvistickou i ekonomickou sféru. V kombinaci však tyto faktory brání vzniku silnějšímu pocitu moldavské národní identity. Problém však tkví také ve vnitřní politice. Špatná administrativa a vysoká korupce posledních 30 let odradila obyvatele od státních institucí a zaměřila jejich pozornost mimo, čímž se jen umocňuje nejasnost geopolitické orientace země (Simionov 2023).

Významnou složkou národnostní otázky je také integrace Rusů a dalších menšin. Bývalé sovětské republiky totiž často nejsou schopny menšiny plně integrovat, výsledkem čehož si připadají jako „ti poražení“ a vykazují vyšší stupeň připoutanosti k Rusku a její geopolitické alternativě v podobě EAEU (Torres-Adán 2021).

3.3 Evropská integrace a vývoj vztahu s EU

3.3.1 Počátky

Rizescu (2014) datuje počátky vztahu evropské integrace Moldavska do roku 1994. Jako mnoho dalších států bývalého Sovětského svazu podepsalo Moldavsko v tomto roce Dohodu o partnerství a spolupráci s EU. Ta se týkala zejména obchodních záležitostí a vstoupila v platnost roku 1998. Ke konci desetiletí se pak moldavské autority pokusily spolupráci posunout ještě o krok dále. Jejich cílem bylo začít jednání o podepsání takzvané Asociační dohody, a to za podobných podmínek, jaké dostalo Rumunsko a Bulharsko. EU však nebyla této variantě příliš nakloněna.

K dalšímu výraznému posunu došlo až roku 2005. V rámci nově vytvořené politiky Evropského společenství byl dohodnut Akční plán a v Bruselu byla zřízena moldavská delegace. Rovněž byla delegace EU zřízena v Kišiněvě spolu se jmenováním zvláštního státního zástupce pro Moldavsko (Rizescu 2014).

3.3.2 Asociační dohoda, volný obchod a liberalizace víz

Rok 2009 byl zároveň rokem, kdy byl zahájen projekt Východní partnerství, zaměřený na podporu ambicióznější spolupráce mezi EU a Východoevropskými partnery (Běloruskem, Ukrajinou, Arménií, Moldavskem, Georgií a Ázerbajdžánem) (Rizescu 2014).

Program si Rusko vyložilo jako pokus EU přitáhnout postsovětské země do své sféry vlivu. Na tom, zdali se opravdu jednalo o skutečný cíl EU, záleželo pramálo. Rusko zarámovalo program jako geopolitický nástroj (Torres-Adán 2021).

Tento geopolitický kontext dal nové vládnoucí koalici v Moldavsku potřebný rámec, v němž mohla usilovat o další sblížení s EU, a to v podobě Asociační dohody, jež zahrnuje prohloubenou a komplexní zónu volného obchodu, o jejíž podepsání usilovala země již o deset let dříve. Jednání však začala až roku 2010 (Rizescu 2014). Téhož roku došlo také k připojení do Energetického společenství (Tostes, Renni 2021).

Jen o rok později byl vytvořen také Akční plán pro liberalizaci víz, obsahující seznam reforem nezbytných pro jejich zrušení. Jednání o obou výše zmíněných dohodách probíhala rychle. Na domácí politické agendě vládnoucí koalice byla totiž na předních místech. Navzdory politické nestabilitě v roce 2013 a obavám z neschopnosti Moldavska plnit své závazky, byla jednání o Asociační dohodě (včetně zóny volného obchodu) uzavřena v červnu 2013, parafována byla na summitu ve Vilniusu v listopadu 2013 a podepsána pak v červnu 2014 (Rizescu 2014). V plnou platnost však vstoupila až roku 2016 (Simionov 2023). Dle Evropské komise byla také splněna všechna kritéria Akčního plánu a na doporučení se Rada Evropy a Evropský parlament roku 2014 rozhodly povolit Moldavanům bezvízový pohyb po EU (Rizescu 2014).

Rusko použilo různé strategie k vyvážení rostoucího vlivu EU v jeho blízkém okolí. Nejprve odpovědělo zákazem dovozu moldavského vína a dalších zemědělských produktů (Gherbovet 2016). Nejambicióznější však bylo bezpochyby vytvoření Eurasijského ekonomického svazu roku 2015, který měl imitovat EU a nabídnout alternativní mezinárodní organizaci, jež by oslovila země Východního partnerství a Asociační dohody (Torres-Adán 2021).

V tomto smyslu zůstává země i nadále zaseknutá mezi dvěma velmocemi a debaty o posunu směrem k Evropě či Rusku jsou jedním z hlavních problémů rozdělujících moldavskou společnost i politiku (Gherbovet 2016).

Po významných událostech roku 2016 následovalo poměrně dlouhé období, kdy se vztah Moldavska a EU výrazně nevyvíjel. To se však změnilo roku 2022, konkrétně 23. července, kdy lídři EU udělili Moldavsku status kandidátské země (Simionov 2023).

Od té doby se Moldavsko připojilo také k několika evropským strukturám a za velký úspěch lze považovat i pořádání summitů, kupříkladu summitu Evropského politického společenství v červnu 2023. Těmito kroky si také posílilo svou mezinárodní reputaci (Strategic Comments 2023).

Posledním velkým posunem směrem k EU je bezpochyby splnění podmínek nezbytných pro zahájení přístupových jednání. Komise v roce 2023 rozhodla, že Kišiněv splnil šest z devíti stanovených podmínek. Posudek z března 2023 pak uvádí, že se Moldavsku podařilo splnit dva ze tří zbývajících požadavků, jmenovitě přijetí dalších opatření k deoligarchizaci a poskytnutí adekvátních zdrojů svému protikorupčnímu úřadu. Třetí a poslední podmínka, prověrka soudců a jmenování nového generálního prokurátora, je již také v pokročilé fázi (RFE/RL's Moldovan Service 2024).

3.4 Válka na Ukrajině

Válka na Ukrajině a s ní související změny v evropském řádu neohrožují žádnou jinou zemi do takové míry jako Moldavsko (German 2024). Pohledem obyvatel na válku na Ukrajině i její legitimitu se detailně zabýval Negură (2023). Velká část této kapitoly vychází tedy z jeho práce. Negurova (2023) esej je založena na předběžné analýze pouličních rozhovorů, jež byly součástí 34 rozhlasových programů od března 2022 do března 2023. To, že názor moldavské společnosti na tuto problematiku je rozštěpený, bylo patrné již v dubnu roku 2022. Z průzkumu veřejného mínění, který provedl IMAS (výzkumný ústav v Kišiněvě) mezi 2. a 19. dubnem a kterého se zúčastnilo 1109 respondentů vyšlo najevo, že za hlavního viníka války považuje 42 % Putina/Rusko a 43 % NATO/Západ/Zelenského.

3.4.1 Vnímání stran

Moldavská vláda s počátkem konfliktu okamžitě odsoudila chování Ruska a nabídla podporu Kyjevu (Strategic Comments 2023). Prezidentka země Maia Sandu se vyjádřila následovně: „Krym je Ukrajina, Donbas je Ukrajina, Kyjev je Ukrajina a vždy Ukrajinou budou.“ Tento výrok byl však některými, zejména pak Moskvou, vnímán jako jasné porušení neutrálního statutu (German 2024).

Z údajů z července 2023 vyplývá, že 40 % Moldavanů se shoduje na tom, že ruská invaze na Ukrajinu byla neopodstatněná, zatímco 34 % se ztotožňuje s jejím ruským odůvodněním (Strategic Comments 2023).

V analýze rozhlasových programů bylo Rusko vykreslováno převážně negativně, většinou jako agresivní a zrádné. Řada respondentů se navíc domnívá, že toto chování je krásný příklad opakující se historie a potvrzuje představu o imperiální podstatě Ruska. Projevuje se pak zejména prostřednictvím energetického vydírání a politických destabilizačních strategií, které Rusko uplatňuje ve své hybridní válce proti Moldavsku. Podobný názor se v rozhovorech objevuje i na Vladimira Putina, který je zobrazován jako „padouch par excellence.“ Dle některých trpí duševními poruchami, dle jiných je to sadistický nenávistný agresor. Někteří respondenti se snaží odlišovat osobnost Putina a ruský lid jako celek (Negură 2023). Většina lidí však vnímá Rusko a Putina jako synonymum, což je dáno zejména jeho dlouholetým působením v postu prezidenta a velkou politickou mocí (O’Loughlin a kol. 2024).

Jsou tací, kteří si tuto negativní reprezentaci interpretují jako nevyhnutelnou porážku agresora, přičemž kontrastně pozitivní vnímání Ukrajinců ztotožňují s vítězstvím, které je jim prakticky předurčeno. Ukrajinci jsou navíc často líčeni jako hrdinové, jež brání nejen hranice své vlastní země, ale i ty moldavské, za což jim respondenti projevují vděčnost (Negură 2023).

3.4.2 Dezinformace

Do názorů respondentů vinících z války Ukrajinu se silně promítá ruská propaganda, postsovětská nostalgie i nespokojenost s moldavskou vládou. Proukrajinští respondenti je popisují jako oběti propagandy a kritizují neschopnost moldavské vlády propagandu účinně omezit, a to i přes fakt, že Komise pro výjimečné situace Moldavské republiky pozastavila v prosinci 2022 šest televizních kanálů, které dezinformovali veřejnost o válce na Ukrajině (Negură 2023).

Do boje proti dezinformacím se v souvislosti s válkou zapojila i Evropská unie. V březnu 2022 byla nasazena evropská agentura Frontex kontrolující hranice. V červnu 2023 byla pak zahájena činnost dvouleté Partnerské mise Evropské unie. Ta měla za cíl pomoci Moldavsku zlepšit jeho obranu proti dezinformacím a kybernetickým hrozbám Ruska (Strategic Comments 2023).

3.4.3 Energetická závislost a zranitelnost

Moldavsko je do velké míry energeticky závislé na Rusku. To je nyní ještě více viděno jako slabina a důvod, proč by měla země zachovávat dobré, nebo přinejmenším pragmatické vztahy s Ruskem. K zachování dobrých vztahů pobízí řadu respondentů i strach z války, jež je umocněn pocitem vojenské zranitelnosti země (Negură 2023). Ruská invaze na Ukrajinu totiž vyvolala obavy o otevření druhé fronty proti Ukrajině právě na území Moldavska. Nejistotu umocňují také ruské vojenské síly, které se nachází na území Podněstří v počtu přibližně 2000 již od roku 1992 (German 2024). Pro některé představuje záruku bezpečnosti neutralita zakotvená v moldavské ústavě. Jiní jsou skeptičtí a Putinovy prý v jeho plánech nezabrání (Negura 2023).

3.4.4 Řešení

Pro mnoho respondentů je jediným únikem od ruské hrozby evropská integrace. Evropská unie je pro ně symbolem civilizace, demokracie a vlády práva. Celá řada Moldavanů má navíc již s Evropskou unií zkušenost. Ať už přímou či zprostředkovanou dětmi nebo jinými členy rodiny kteří odešli do EU pracovat. I z tohoto důvodu vidí velká část respondentů scénář, ve kterém ve válce zvítězí Rusko, jako velmi pochmurný. Dle nich by Moldavsko nemělo žádnou budoucnost. Předkládán je také názor, že by si mělo Moldavsko udržovat flexibilní vztahy jak na Východ, tak na Západ, aby mohlo těžit z obou stran (Negură 2023).

3.4.5 Vliv na orientaci země

Dle Solika a Grafa (2023) přispěla válka na Ukrajině k větší podpoře vstupu do EU mezi Moldavany. Před invazí se podpora pohybovala okolo 45 %. German (2024) pak v tomto období hovoří o 50% podpoře a dále dodává, že již v únoru 2022, tedy krátce po ruské invazi, by dle průzkumu 79 % respondentů popsalo vztah mezi Moldavskem a EU jako pozitivní a pouze 19 % popsalo jako pozitivní vztah s Ruskem. Rusko bylo navíc se 38 % druhým nejčastějším důvodem pocitu nejistoty v Moldavsku. Po podání oficiální žádosti o členství v EU podporovalo vstup celkem 61 % respondentů. Dle oficiálních statistik z října 2022 se připojení k EU přiklání již dvě třetiny obyvatel (Solik, Graf 2023).

Situace je však odlišná v autonomních regionech Gagauzsko a Podněstří. Podpora Ruska se v Gagauzsku ani s invazí nezměnila. Oficiální průzkum ukázal, že Rusku věří 92 % Gagauzů, což je o pouhá tři procenta méně, než tomu bylo na začátku roku 2019 (Solik, Graf 2023).

Podobně je tomu také v Podněstří. Data ukazují, že i před začátkem invaze byla většina podněsterské populace pro spojení s Ruskem. Majorita populace také podporovala Kreml v bojích na východní Ukrajině. Tento postoj se nezměnil ani poté, co Moskva podnikla invazi na celé území Ukrajiny v únoru 2022. Částečným důvodem je bezpochyby vliv ruské propagandy. Většina obyvatel Podněstří totiž získává informace z ruskojazyčných zdrojů, díky čemuž se Rusku povedlo efektivně šířit svou verzi příběhu. Stejně tak se nezměnil ani pohled na vstup do EU. Podle nedávného průzkumu by se 63 % obyvatel Podněstří nepřipojilo k EU a přes 50 % by uvítalo, kdyby se území stalo součástí Ruské federace. Pozitivně vnímána je zde i osobnost Vladimira Putina. Jeho jednání směrem k Ukrajině tak vidí 70 % respondentů (Solik, Graf 2023).

Ovlivněna byla i spolupráce přesahující hranice EU. Od počátku invaze došlo k výraznému navýšení aktivity moldavské diplomacie, která nemá od vyhlášení nezávislosti roku 1991 obdoby. To se odrazilo v otevření nových ambasád, včetně ambasády v Indii, a v prohlubování dalších důležitých partnerství. Jedním z nich je i partnerství s USA, které bylo obnoveno v květnu 2022. Kišiněv také obdržel od USA finanční podporu ve výši 550 milionů dolarů. Roku 2023 se taktéž moldavské ministerstvo obrany dohodlo s Washingtonem na vyslání moldavského personálu na výcvik do Spojených států (Strategic Comments 2023).

3.5 Energetická politika

Moldavská energetická fixace na Rusku je dlouhodobě zdrojem obav (Negură 2023). Kišiněvská závislost se totiž objevuje na dvou hlavních úrovních, na zemním plynu a elektrické energii (Simionov 2023).

3.5.1 Elektřina

Primární zdroj elektřiny pro Moldavsko je elektrárna Kuchurgan. Ta se však nenachází na území Moldavska, nýbrž na území Podněstří. Závislost na tomto zdroji je tak velká, že Moldavsku stačí importovat ze sousední Ukrajiny pouze 30 % elektřiny (Simionov 2023). Čerpání elektřiny z tohoto zdroje však v důsledku války není nadále možné. Výsledkem jsou výpadky proudu, které dělají zemi stále více závislou na EU (German 2024).

3.5.2 Plyn

Moskva dodává Kišiněvu téměř 100 % veškerého spotřebovaného plynu. Do doby, než se k moci dostala proevropská vláda, byla situace více méně stabilní a Kišiněv platil za dodávku této suroviny relativně nízkou cenu. Ještě před prezidentskými volbami v roce 2021, než Maisa Sandu porazila proruského kandidáta Igora Dodona, byla cena za metr krychlový stanovena ruským Gazpromem, který Moldavsko plynem zásobuje, na 179 dolarů. První problémy s dodávkami nastaly na podzim roku 2021. Ruská vláda, zastoupená Gazpromem, začala požadovat zaplacení velkého dluhu a hrozit přerušением dodávek. Podněstří dlužilo v té době Rusku 7 miliard dolarů a Moldavsko přibližně desetkrát méně. Objevuje se názor, že načasování těchto požadavků není náhodné. Dokud totiž byli u moci politici alespoň částečně loajální Moskvě, Gazprom dluhy nevymáhal a plyn tekł skrz Podněstří do Moldavska bez problémů (Simionov 2023).

Velkou výzvu představuje také to, že moldavská vláda vlastní pouze menšinový podíl ve státní distribuční společnosti Moldovagas, kdežto ruský energetický gigant Gazprom vlastní polovinu a zároveň podněsterská vláda drží podíl přes 13% (IEA 2020).

3.5.3 Reakce Moldavska

V říjnu 2022 porušil Gazprom smluvní podmínky a opět nedodal Moldavsku dostatek plynu (Simionov 2023). V listopadu 2022 navíc snížil vývoz do země, čímž prudce zvýšil ceny a rozdmýchal politickou nespokojenost (Strategic Comments 2023).

V souvislosti s událostmi roku 2022 a probíhající invazí na Ukrajinu se Moldavská vláda rozhodla jednat (Simionov 2023). S rozsáhlou finanční podporou, zahrnující půjčku ve výši 325 milionů dolarů od Evropské banky pro obnovu a rozvoj, bylo Moldavsko schopné pokrýt svou domácí spotřebu nákupem od alternativních dodavatelů. Také si vybudovalo zásobu plynu, která dokáže pokrýt až 8 dní spotřeby. Význam převážně Ruskem vlastněné společnosti Moldovagaz se v důsledku toho snížil ve prospěch státem vlastněné společnosti Energocom (Strategic Comments 2023). Navzdory významným krokům však zůstává země i nadále v drtivé většině závislá na dodávkách plynu z Ruska (German 2024). Aktuálně má již nějaké napojení na evropské rozvodné sítě a buduje nové přípoje do Rumunské elektrické sítě, ale ty mají k dokončení daleko. Rozhodujícím faktorem na cestě k nezávislosti bude i nadále pokračující evropská asistence (Strategic Comments 2023).

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá geopolitickou orientací Moldavska, konkrétně přiklání-li se spíše ke spolupráci s EU či Ruskem, co tuto orientaci podmiňuje a zdali s daným směřováním souzní celá společnost a politická scéna. Hlavní výzkumné otázky jsou: 1) která témata jsou nejčastěji zmiňována v souvislosti s geopolitickým vývojem Moldavska; 2) jak jsou tato témata interpretována moldavskými politickými aktéry a společností. K zodpovězení těchto otázek bylo provedeno nejdříve rozklíčování moldavské politické scény a následně obsahová analýza odborných článků publikovaných od roku 2013 na téma moldavského geopolitického vývoje. V těch byla nalezena nejčastější témata štěpící moldavskou politiku a společnost obecně. Témata byla následně analyzována, propojena a interpretována za pomoci teoretického konceptu štěpných linií.

Nejčastěji jsou v člancích v souvislosti s geopolitickým vývojem zmiňována následující témata: integrace Moldavska do EU, válka na Ukrajině, vnitropolitické štěpení, otázka identit a energetická politika. Zejména témata integrace do EU, vnitropolitického štěpení a války na Ukrajině jsou silně propojena. Moldavsko intenzivněji pracuje na vstupu do EU od roku 2013, přičemž výrazným přelomem byla nejprve anexie Krymu v roce 2014 a poté nedávná invaze Ruska na Ukrajinu. I přes neutralitu zakotvenou v ústavě se političtí představitelé staví spolu s většinou evropských zemí na stranu Ukrajiny. Společnost je však nadále velmi rozštěpena. Mírně převažuje část společnosti, která se ve svém názoru shoduje s politickými představiteli, ovšem podobně velká část tento názor nesdílí a výrazný podíl tvoří i občané s nevyhraněným názorem. Válka pak výrazně ovlivnila názor na vstup do EU, kdy se, zejména v posledních letech, snaží političtí představitelé o urychlení tohoto procesu. Shoda ohledně evropské integrace však rozhodně nepanuje napříč celým politickým spektrem a byť je převažujícím názorem, intenzivní směřování do EU je výsledkem vítězství proevropských stran v posledních několika volbách. Moldavská politická scéna je totiž dlouhodobě charakteristická výraznou mírou polarizace a nelze tedy vyloučit, že by případné vítězství současně opozičních stran v následujících volbách mohlo proces integrace opět zpomalit. V otázce vstupu do EU měla válka výrazný vliv i na společnost jako takovou, kdy vzrostl počet obyvatel podporujících připojení a celkově jej podporuje většina občanů. Shoda ovšem není úplná. Zejména obyvatelé žijící v autonomních oblastech Podněstří a Gagauzsko tomuto názoru oponují a stejný názor sdílí i političtí představitelé těchto oblastí. Tato názorová odlišnost souvisí s otázkou identit. V těchto oblastech najdeme velký podíl rusofonních obyvatel, kteří s Ruskem sdílí historii, kulturu a jazyk a mají tedy k Rusku značné sympatie.

Moldavsko si dlouhodobě prochází krizí identit, jež je výsledkem sovětského utváření umělé moldavské národnosti, která šla proti přirozené společné historii s Rumunskem. Ani za více než 30 let nezávislosti nebyla tato otázka uspokojivě vyřešena. Drtivá většina společnosti se hlásí k moldavské národnosti, ovšem v oblasti politické neexistuje žádná shoda ani jasná vize. Oblast energetické politiky je také výrazně spojena s válkou. Moldavská závislost na ruském plynu a elektřině je nyní spojena s velkou nejistotou a stává se potencionální hrozbou. Političtí představitelé podnikli v souvislosti s evropskou integrací kroky ke snížení této závislosti, ovšem vzhledem k velkému objemu importu i značným cenovým rozdílům neexistuje ve společnosti ani v politické sféře v této problematice jasná shoda.

Z analýzy zmíněných témat vyplynulo, že Moldavsko směřuje do EU. Názor na směřování země však není jednomyslný ani v politické, ani ve společenské sféře. V politické sféře se k EU staví skepticky některé strany opozice, dlouhodobě kupříkladu komunistická strana. Blízké vztahy s Ruskem pak podporují také vlády autonomních regionů Podněstří a Gagauzsko. Ve společenské sféře hrají opět roli zmíněné separatistické regiony, kde se nachází rusofonní obyvatelstvo přirozeně tíhnoucí k Ruské federaci. Vzhledem k zuřícímu konfliktu na Ukrajině a potencionální hrozbě, kterou představuje, nemůže Moldavsko svou geopolitickou orientaci výrazně propagovat a je v zájmu země udržovat dobré vztahy s oběma stranami.

Výzkum má pochopitelně své limity. Jedná se o velmi aktuální téma, v důsledku čehož nebyla ještě řada relevantních článků publikována. Zároveň se situace vyvíjí tak dynamicky, že není možné postihnout všechny důležité změny. Často zmiňované autonomní regiony jsou také velmi komplexní a zasloužily by si více pozornosti, která jim však vzhledem k rozsahu práce nemohla být věnována. Na práci by se tedy dalo navázat kvalitativním výzkumem, který by reflektoval budoucí vývoj či zaměřil svou pozornost na Podněstří a Gagauzsko.

Použitá literatura a zdroje

- BAAR, V., JAKUBEK, D. (2017): Divided National Identity in Moldova. *Journal of Nationalism Memory and Language Politics*, 11, 1, 58–92.
- BBC (2012): Transnistria profile. <https://www.bbc.com/news/world-europe-18284837> (27. 11. 2023).
- BBC (2015) The great Moldovan bank robbery. <https://www.bbc.com/news/magazine-33166383> (9. 12. 2023).
- BRITANNICA (2023): Moldova. <https://www.britannica.com/place/Moldova> (27. 11. 2023).
- BUZU, A. (2012): The recuperation of national identity of Basarabia through Romanian language. Charles University, Prague. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/45920> (14. 4. 2024).
- DEMBIŇSKA, M, a kol. (2020): Conflict and cooperation between Europe and Russia: the autonomy of the local. *East European Politics*, 36, 4, 477–498.
- DRAGOMAN, D. (2015): Political transformation in Moldova. *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, 46, 1, 79–109.
- EUROPA LIBERĂ MOLDOVA (2023): Moscova promite să răspundă Chişinăului la alinierea la sancţiunile europene împotriva Rusiei. Radio Europa Libera Moldova. <https://moldova.europalibera.org/a/moscova-promite-sa-raspunda-chisinaului-la-alinierea-la-sanctiunile-europene-impotriva-rusiei-32698621.html> (10. 4. 2024).
- FREEDOM HOUSE (2019): Moldova's Crisis Offers Chance to Reform a Captured State. <https://freedomhouse.org/article/moldovas-crisis-offers-chance-reform-captured-state> (9. 12. 2023).
- GERMAN, T. (2024): Russia's War on Ukraine, the EU and Its Eastern Neighborhood: Layers of Liminality. *Problems of Post-Communism*. <https://doi.org/10.1080/10758216.2024.2318346> (21. 4. 2024).
- GHERBOVET, S. (2016): European Integration of Moldova – Opportunities and Threats. In: KOVÁŘOVÁ, E. a kol. (ed.): *Proceedings of the 3rd International Conference on European Integration*. VŠB – Technická univerzita Ostrava, Ostrava, 255–262.
- IEA (2020): Moldova energy profile. IEA, Paris. <https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile/market-design> (21. 4. 2024).
- HLOUŠEK, T. (2007): Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace. *Sociologický časopis*, 43, 02, 361–378.
- INGLEHART, R. (1985): The Changing Structure of Political Cleavages in Western Society. In: DALTON, R. J., FLANAGAN S. E. (ed.): *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton University Press, Princeton, 25–69.

- KER-LINDSAY, J. (2022): TRANSNISTRIA | Russia or Moldova?. YouTube. <https://youtu.be/3IO4Pbmt4lg?si=Bp4KeT5c4FqmzFI8> (2. 12. 2023).
- KER-LINDSAY, J. (2023): GAGAUZIA | Moldova's Next Threat?. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KIYoVJEoRzM&t=586s> (1. 12. 2023).
- KITSCHOLT, H. (1995): Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies: Theoretical Propositions. *Party Politics*, 1, 4, 447–472.
- KOVÁŘ, B. (1974): Obsahová analýza dokumentu. Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, Praha, 44.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (1967): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. The Free Press, New York.
- NATIONAL BUREAU OF STATISTICS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA (2014): Population and Housing Census in the Republic of Moldova, May 12-25, 2014. <https://statistica.gov.md/en/population-and-housing-census-in-2014-122.html> (15. 4. 2024).
- NEGURĂ, P. (2023): What Do Moldovans Think of and How Do They Talk about the Russian Aggression against Ukraine? Prolegomena for Qualitative Inquiry. *Comparative Southeast European Studies*, 71, 2, 237–251.
- O'LOUGHLIN, J. a kol. (2013): Divided space, divided attitudes? Comparing the Republics of Moldova and Pridnestrovie (Transnistria) using simultaneous surveys. *Eurasian Geography and Economics*, 54, 2, 227–258.
- O'LOUGHLIN, J. a kol. (2024): Support for Vladimir Putin in Russia's neighbors: Survey evidence from an endorsement experiment in six post-Soviet countries. *Political Geography*, 108. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0962629823001920> (22. 4. 2024).
- RFE/RL'S MOLDOVAN SERVICE (2024): Moldova Has Fulfilled Nearly All Remaining Conditions For Starting EU Admission Talks. Radio Free Europe/Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/moldova-conditions-eu-admission-talks/32858751.html> (22. 3. 2024).
- RIZESCU, D. (2014): The Republic Of Moldova's European Choice And Why It Matters. *Europolity – Continuity and Change in European Governance – New Series*, 8, 2, 121–136.
- SIMIONOV, L. M. (2022): Shifting attitudes towards identity, borders and geopolitical choices: The case of Moldova. *Regional Science Policy & Practice*, 15, 1, 200–221.
- SOLIK, M., GRAF, J. (2023): Russia as a hybrid threat to Moldova in the context of the Russian–Ukrainian war. *Int Polit.* <https://doi.org/10.1057/s41311-023-00536-7> (13. 3. 2024).
- STRATEGIC COMMENTS (2023): Moldova's domestic and international response to Russia's invasion of Ukraine. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13567888.2023.2252292?needAccess=true> (6. 3. 2024).

TORRES-ADÁN, Á. (2021): Still winners and losers? Studying public opinion's geopolitical preferences in the association agreement countries (Georgia, Moldova, and Ukraine). *Post-Soviet Affairs*, 37, 4, 362–382.

TORRES-ADÁN, Á. (2023): Institutional Performance and Party Cues: Their Influence on Individual Geopolitical Preferences. The Case of Moldova (2012-2019). *Problems of Post-Communism*, 70, 1, 107–122.

TOSTES, A. P., RENNI, J. (2021): Europeanisation to the Eastern borders: Moldova's EU Rapprochement. *Scielo Brasil*.

<https://www.scielo.br/j/rbpi/a/cB4xTHFLFdc7k7mDjj5wpB/?lang=en> (6. 3. 2024).

TREPTOW, K. W. (2000): *Dějiny Rumunska. Dějiny států*. Nakladatelství lidové noviny, Praha.

ŽENKA, J., KOFROŇ, J. (2012): *Metodologie výzkumu v sociální geografii – případové studie*. Ostravská univerzita, Ostrava.